

KHUNG LÝ LUẬN LIÊN NGÀNH VỀ PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG THÍCH ỨNG VỚI BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU TỪ GÓC ĐỘ TÂM LÝ - XÃ HỘI

AN INTERDISCIPLINARY THEORETICAL FRAMEWORK FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND CLIMATE
CHANGE ADAPTATION: A SOCIO-PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVE

Nông Thị Hương Lý

Đại học Sư phạm – Đại học Đà Nẵng

Email: nthly@ued.udn.vn

DOI: <https://doi.org/10.65934/mkusj.2026.01-e.851>

Ngày nhận bài: 07/01/2026

Ngày phản biện: 21/01/2026

Ngày duyệt bài: 01/06/2026

TÓM TẮT

Biến đổi khí hậu đang đặt ra những thách thức lớn đối với phát triển bền vững, đặc biệt tại các cộng đồng dễ bị tổn thương. Nhiều tiếp cận hiện nay chủ yếu nhấn mạnh các giải pháp kỹ thuật và chính sách ở cấp vĩ mô, nhưng chưa làm rõ các cơ chế trung gian thông qua đó chính sách được chuyển hóa thành hành vi thích ứng bền vững ở cấp cộng đồng. Bài viết tiếp cận vấn đề này từ góc độ tâm lý - xã hội, nhằm xây dựng một khung lý luận tích hợp làm rõ sự tương tác giữa cá nhân, cộng đồng và cấu trúc thể chế trong quá trình hình thành năng lực thích ứng. Nghiên cứu được thực hiện theo phương pháp phân tích và tổng hợp tài liệu khoa học về thích ứng với biến đổi khí hậu và phát triển bền vững. Trên cơ sở đó, bài viết đề xuất một khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội, nhấn mạnh vai trò của nhận thức rủi ro, cảm giác làm chủ, vốn xã hội và hành động tập thể như các cơ chế trung gian của năng lực thích ứng cộng đồng. Việc đối chiếu với một số định hướng chính sách của Việt Nam cho thấy các yếu tố tâm lý - xã hội đã được đề cập nhưng chưa được phân tích hệ thống. Khung lý luận được đề xuất góp phần bổ sung nền tảng phân tích cho nghiên cứu và thực hành thích ứng trong bối cảnh Việt Nam.

Từ khóa: biến đổi khí hậu; thích ứng; phát triển bền vững; tâm lý - xã hội; cộng đồng.

ABSTRACT

Climate change poses significant challenges to sustainable development, particularly in vulnerable communities. Many prevailing approaches emphasize technical measures and macro-level policies, yet insufficiently explain how policies are translated into sustained adaptive practices at the community level. This paper addresses this gap from a socio-psychological perspective, aiming to develop an integrated theoretical framework that clarifies the interaction among individuals, communities, and structural conditions in shaping adaptive capacity. The study adopts a theoretical research design based on analysis and synthesis of academic literature on climate change adaptation and sustainable development. The proposed framework highlights risk perception, perceived efficacy, social capital, and collective action as key mediating mechanisms of community adaptive capacity. When discussed in relation to selected policy orientations in Viet Nam, the analysis indicates that socio-psychological mechanisms remain under-theorized. The framework thus provides a complementary analytical foundation for future research and a more socially grounded understanding of climate change adaptation.

Keywords: climate change; adaptation; sustainable development; socio-psychological; community.

MỞ ĐẦU

Biến đổi khí hậu hiện nay được xem là một trong những thách thức toàn cầu nghiêm trọng nhất đối với tiến trình phát triển bền vững của các quốc gia và cộng đồng. Không chỉ gây ra những tác động trực tiếp đến môi trường tự nhiên, biến đổi khí hậu còn làm gia tăng các rủi ro xã hội, kinh tế và tâm lý, đặc biệt đối với những nhóm dân cư dễ bị tổn thương. Trong bối

cảnh đó, thích ứng với biến đổi khí hậu không còn là một lựa chọn mang tính bổ trợ, mà đã trở thành một yêu cầu cốt lõi nhằm đảm bảo sự ổn định và bền vững lâu dài của các hệ thống xã hội (IPCC, 2022).

Theo Báo cáo đánh giá lần thứ sáu của Ủy ban Liên chính phủ về Biến đổi Khí hậu (IPCC), thích ứng với biến đổi khí hậu cần được đặt trong khuôn khổ phát triển thích ứng với khí hậu

trong đó các chiến lược thích ứng không chỉ nhằm giảm thiểu tổn thất do rủi ro khí hậu gây ra, mà còn phải góp phần nâng cao phúc lợi xã hội, giảm bất bình đẳng và tăng cường năng lực của cộng đồng địa phương (IPCC, 2022). Cách tiếp cận này cho thấy thích ứng không đơn thuần là vấn đề kỹ thuật hay hạ tầng, mà là một quá trình xã hội phức hợp, trong đó cộng đồng giữ vai trò trung tâm với tư cách là chủ thể của quá trình thích ứng.

Tuy nhiên, trong thực tiễn hoạch định và triển khai các chương trình thích ứng với biến đổi khí hậu, nhiều tiếp cận hiện hành vẫn chủ yếu tập trung vào các giải pháp mang tính kỹ thuật, công nghệ hoặc thể chế ở cấp vĩ mô. Các chương trình này thường được thiết kế dựa trên giả định rằng việc cung cấp cơ sở hạ tầng, nguồn lực vật chất hoặc khuôn khổ chính sách phù hợp sẽ tự động dẫn đến khả năng thích ứng hiệu quả ở cấp cộng đồng. Trong cách tiếp cận này, cộng đồng địa phương thường được xem như đối tượng thụ hưởng của các can thiệp, hơn là những chủ thể có năng lực chủ động tham gia và định hình quá trình thích ứng.

Các nghiên cứu trong lĩnh vực thích ứng với biến đổi khí hậu cho thấy giả định trên là chưa đầy đủ. Khả năng thích ứng không chỉ phụ thuộc vào nguồn lực vật chất hay thể chế, mà còn gắn chặt với các yếu tố xã hội như vốn xã hội, mức độ hợp tác, niềm tin và khả năng hành động tập thể của cộng đồng (Adger, 2003). Khi các yếu tố này không được chú trọng, các nỗ lực thích ứng dễ rơi vào tình trạng manh mún, thiếu sự tham gia thực chất của người dân và khó duy trì trong dài hạn, ngay cả khi có sự đầu tư đáng kể về nguồn lực.

Bên cạnh đó, ngày càng có nhiều bằng chứng cho thấy các yếu tố tâm lý, bao gồm nhận thức rủi ro, cảm xúc, niềm tin và động lực hành động đóng vai trò quan trọng trong việc định hình cách cá nhân và cộng đồng phản ứng trước các tác động của biến đổi khí hậu. Tuy vậy, trong nhiều khung tiếp cận phát triển bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu, các yếu tố tâm lý này thường chỉ được xem xét rời rạc hoặc gián tiếp, thay vì được tích hợp một cách có hệ thống vào quá trình phân tích và thiết kế can thiệp.

Trong bối cảnh Việt Nam, biến đổi khí hậu đang đặt ra những thách thức nghiêm trọng đối

với mục tiêu phát triển bền vững, đặc biệt tại các cộng đồng ven biển, đồng bằng và khu vực dễ bị tổn thương về sinh kế và xã hội. Các báo cáo quốc tế chỉ ra rằng Việt Nam là một trong những quốc gia chịu tác động mạnh của nước biển dâng, thời tiết cực đoan và suy thoái môi trường, trong khi năng lực thích ứng của cộng đồng còn phụ thuộc nhiều vào các yếu tố xã hội và thể chế địa phương. Tuy nhiên, phần lớn các nghiên cứu và can thiệp thích ứng hiện nay tại Việt Nam vẫn tập trung vào giải pháp kỹ thuật và chính sách, trong khi các yếu tố tâm lý - xã hội như nhận thức rủi ro, sự tham gia cộng đồng, vốn xã hội và năng lực tập thể chưa được phân tích một cách hệ thống. Điều này cho thấy nhu cầu cấp thiết phải phát triển các khung lý luận tích hợp nhằm làm rõ vai trò của các yếu tố tâm lý và xã hội trong thích ứng với biến đổi khí hậu, đặc biệt trong bối cảnh phát triển cộng đồng ở Việt Nam.

Từ những phân tích trên, có thể nhận thấy một khoảng trống lý luận đáng kể trong các tiếp cận hiện hành: sự thiếu vắng của một khung phân tích coi trọng đầy đủ vai trò của các yếu tố tâm lý - xã hội trong việc chuyển hóa năng lực thích ứng cá nhân thành năng lực thích ứng ở cấp cộng đồng. Khoảng trống này đặc biệt rõ nét trong các bối cảnh chịu tác động mạnh của biến đổi khí hậu, nơi mà tính bền vững của quá trình thích ứng phụ thuộc không chỉ vào nguồn lực bên ngoài, mà còn vào khả năng tự tổ chức, tham gia và hành động tập thể của cộng đồng địa phương.

Xuất phát từ khoảng trống đó, bài viết này tiếp cận phát triển bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu từ góc độ tâm lý - xã hội, với mục tiêu xây dựng một khung lý luận liên ngành nhằm làm rõ vai trò của các yếu tố tâm lý, xã hội và cấu trúc thể chế trong việc định hình năng lực thích ứng của cộng đồng. Thông qua việc nhấn mạnh cộng đồng như một chủ thể tích cực của quá trình thích ứng, bài viết hướng tới việc bổ sung một nền tảng lý luận giúp hiểu sâu hơn mối liên hệ giữa thích ứng với biến đổi khí hậu và phát triển bền vững trong bối cảnh Việt Nam.

Từ đó, bài viết không chỉ đề xuất một khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội, mà còn thảo luận khả năng đối chiếu khung lý luận này với bối cảnh và các định hướng chính sách phát triển bền vững và thích ứng với biến đổi khí hậu ở Việt Nam hiện nay.

1. Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu này được thực hiện theo thiết kế nghiên cứu lý luận, sử dụng phương pháp phân tích và tổng hợp các tài liệu khoa học nhằm xây dựng một khung lý luận liên ngành về phát triển bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu từ góc độ tâm lý - xã hội. Cách tiếp cận này phù hợp với mục tiêu của bài viết là làm rõ các cơ chế lý luận và khái niệm nền tảng, thay vì kiểm định giả thuyết thông qua dữ liệu thực nghiệm.

Nguồn dữ liệu nghiên cứu bao gồm các bài báo khoa học quốc tế đã được bình duyệt, sách chuyên khảo và các báo cáo học thuật có uy tín liên quan đến thích ứng với biến đổi khí hậu, phát triển bền vững, tâm lý học môi trường, tâm lý học cộng đồng và công tác xã hội. Trong đó, các báo cáo của IPCC được sử dụng như nguồn tham chiếu quan trọng nhằm đảm bảo tính cập nhật và nhất quán với các khung tiếp cận quốc tế về thích ứng và phát triển bền vững (IPCC, 2022).

Quy trình nghiên cứu được triển khai qua ba bước chính. Thứ nhất, bài viết tiến hành rà soát có hệ thống các tiếp cận lý luận chủ đạo về phát triển bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu, tập trung phân tích các giả định nền tảng và những giới hạn lý luận của các tiếp cận thiên về kỹ thuật, quản trị hoặc hành vi cá nhân. Thứ hai, các lý thuyết và khung khái niệm trong tâm lý học môi trường, tâm lý học cộng đồng và công tác xã hội được phân tích nhằm làm rõ vai trò của các yếu tố tâm lý và xã hội trong quá trình hình thành năng lực thích ứng. Thứ ba, trên cơ sở tích hợp các phân tích này, bài viết xây dựng một khung lý luận tổng hợp nhằm lý giải mối quan hệ đa tầng giữa các yếu tố tâm lý cá nhân, các quá trình xã hội - cộng đồng và các điều kiện cấu trúc - thể chế trong thích ứng với biến đổi khí hậu.

2. Cơ sở lý thuyết

Phát triển bền vững và thích ứng với biến đổi khí hậu: các tiếp cận hiện nay và những giới hạn lý luận

Trong khuôn khổ phát triển bền vững, thích ứng với biến đổi khí hậu thường được tiếp cận như một quá trình nhằm giảm thiểu tổn thương và duy trì các điều kiện sống ổn định cho con người trước các rủi ro khí hậu ngày càng gia

tăng. Theo cách tiếp cận này, thích ứng được xem là một thành tố quan trọng của phát triển bền vững, góp phần bảo đảm sinh kế, phúc lợi xã hội và khả năng phục hồi của các hệ thống xã hội trong dài hạn (IPCC, 2022).

Tuy nhiên, nhiều tiếp cận phát triển bền vững thích ứng hiện nay được xây dựng dựa trên một giả định ngầm rằng việc cải thiện các điều kiện vật chất, kỹ thuật và thể chế sẽ tự động dẫn đến sự gia tăng năng lực thích ứng ở cấp cộng đồng. Các chương trình thích ứng, vì vậy, thường ưu tiên các giải pháp hạ tầng, công nghệ hoặc chính sách vĩ mô, trong khi ít chú ý đến các quá trình xã hội diễn ra ở cấp địa phương.

Các nghiên cứu phê phán cho thấy giả định này là chưa đầy đủ về mặt lý luận. Ayers và Forsyth (2009) lập luận rằng nhiều chương trình thích ứng mang tính “kỹ trị”, trong đó cộng đồng địa phương chủ yếu được xem như đối tượng tiếp nhận can thiệp, thay vì là những chủ thể có năng lực chủ động định hình và duy trì quá trình thích ứng. Hệ quả là các giải pháp, dù được thiết kế phù hợp về mặt kỹ thuật, vẫn khó được sử dụng hiệu quả hoặc duy trì trong dài hạn.

Một hạn chế cốt lõi của các tiếp cận này nằm ở việc chưa lý giải được cách thức mà các can thiệp vật chất và chính sách được chuyển hóa thành hành vi thích ứng bền vững ở cấp cá nhân và cộng đồng. Giữa việc “có giải pháp” và việc “giải pháp được thực hành và duy trì” tồn tại một khoảng trống đáng kể, gắn liền với nhận thức, động lực, niềm tin và các mối quan hệ xã hội trong cộng đồng.

Vai trò của các yếu tố tâm lý trong quá trình thích ứng với biến đổi khí hậu

Từ góc độ tâm lý học, hành vi thích ứng với biến đổi khí hậu không được quyết định đơn thuần bởi mức độ nhận thức rủi ro. Nhiều nghiên cứu cho thấy mối quan hệ giữa nhận thức và hành vi thích ứng mang tính phi tuyến, chịu ảnh hưởng bởi các yếu tố trung gian như cảm giác làm chủ, niềm tin vào hiệu quả hành động và khả năng kiểm soát được cảm nhận (Grothmann & Patt, 2005; Gifford, 2011).

Một yếu tố tâm lý quan trọng trong quá trình này là năng lực thích ứng chủ quan, được hiểu là niềm tin của cá nhân vào khả năng đối phó hiệu quả với các tác động của biến đổi khí hậu.

Khi cá nhân cảm nhận năng lực hành động thấp, ngay cả mức độ nhận thức rủi ro cao cũng khó chuyển hóa thành hành vi thích ứng cụ thể. Ngược lại, cảm giác làm chủ và hiệu quả bản thân cao có thể thúc đẩy sự tham gia tích cực vào các hành vi thích ứng, đặc biệt khi cá nhân nhận được sự hỗ trợ từ môi trường xã hội xung quanh.

Bên cạnh các quá trình nhận thức, các phản ứng cảm xúc trước biến đổi khí hậu cũng đóng vai trò quan trọng trong việc định hình hành vi. Clayton và cs (2015) cho rằng các cảm xúc như lo âu, sợ hãi hoặc bất an có thể vừa thúc đẩy, vừa cản trở hành động, tùy thuộc vào mức độ và bối cảnh xã hội mà cá nhân đang trải nghiệm. Khi các cảm xúc này không được điều tiết thông qua các nguồn lực tâm lý và xã hội, chúng có thể dẫn đến trạng thái né tránh hoặc giảm động lực hành động, làm suy yếu năng lực thích ứng trong dài hạn.

Những phân tích này cho thấy các yếu tố tâm lý cần được xem như những thành tố cấu thành của năng lực thích ứng, thay vì chỉ là các phản ứng phụ trước rủi ro khí hậu. Tuy nhiên, việc tập trung đơn thuần vào cấp độ cá nhân vẫn chưa đủ để giải thích các quá trình thích ứng diễn ra trong bối cảnh cộng đồng.

Các yếu tố xã hội và quá trình chuyển hóa năng lực thích ứng ở cấp cộng đồng

Thích ứng với biến đổi khí hậu về bản chất là một quá trình xã hội, trong đó các mối quan hệ và cấu trúc xã hội đóng vai trò trung gian và khuếch đại các năng lực cá nhân. Các nghiên cứu trong lĩnh vực thích ứng nhấn mạnh rằng vốn xã hội, bao gồm niềm tin, chuẩn mực hợp tác và mạng lưới quan hệ, là một nguồn lực then chốt giúp cộng đồng huy động và phân phối các nguồn lực cần thiết trong bối cảnh rủi ro khí hậu (Adger, 2003).

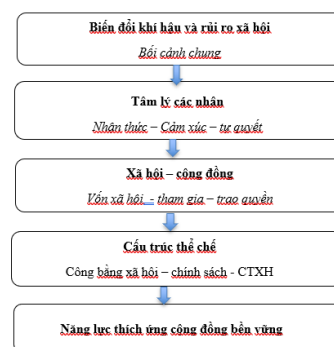
Vốn xã hội không chỉ hỗ trợ việc chia sẻ thông tin và nguồn lực, mà còn tạo điều kiện cho sự hình thành và duy trì các hành động tập thể. Trong những cộng đồng có mức độ gắn kết xã hội cao, các hành vi thích ứng có nhiều khả năng được hợp pháp hóa và duy trì thông qua các chuẩn mực xã hội và kỳ vọng chung. Ngược lại, trong các bối cảnh thiếu sự tin cậy hoặc có mức độ phân hóa xã hội cao, các nỗ lực thích ứng tập thể thường gặp nhiều trở ngại, ngay cả khi có sự hỗ trợ từ bên ngoài.

Các nghiên cứu về khả năng phục hồi cộng đồng cho thấy năng lực thích ứng không thể được hiểu như tổng hòa đơn giản của các năng lực cá nhân, mà là kết quả của các quá trình xã hội cho phép điều phối, duy trì và thể chế hóa hành động tập thể (Norris và cs., 2008). Theo cách tiếp cận này, các nguồn lực tâm lý cá nhân chỉ có thể được chuyển hóa thành năng lực thích ứng cộng đồng khi được đặt trong các bối cảnh xã hội hỗ trợ, nơi sự tham gia và hợp tác được khuyến khích và duy trì.

Khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội trong thích ứng cộng đồng

Từ những phân tích trên, có thể thấy rằng các tiếp cận thiên về kỹ thuật hoặc hành vi cá nhân chưa đủ để lý giải sự khác biệt về năng lực thích ứng giữa các cộng đồng trong cùng một bối cảnh rủi ro khí hậu. Trên cơ sở tích hợp các tiếp cận tâm lý học môi trường, tâm lý học cộng đồng và công tác xã hội, bài viết đề xuất một khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội nhằm làm rõ các cơ chế hình thành năng lực thích ứng cộng đồng.

Theo khung lý luận này, năng lực thích ứng được hình thành thông qua sự tương tác đa tầng giữa ba nhóm yếu tố chính: (1) các yếu tố tâm lý cá nhân như nhận thức rủi ro, cảm xúc và cảm giác làm chủ; (2) các yếu tố xã hội-cộng đồng như vốn xã hội, sự tham gia và hành động tập thể; và (3) các yếu tố cấu trúc-thể chế như công bằng xã hội, chính sách và sự hỗ trợ của các thiết chế địa phương. Năng lực thích ứng cộng đồng, vì vậy, không phải là thuộc tính tĩnh, mà là một quá trình động, được định hình liên tục thông qua các mối quan hệ và tương tác giữa các cấp độ này.

Hình 1. Sơ đồ khái niệm về khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội và định hướng thích ứng cộng đồng bền vững

Khung lý luận này cho phép tái khái niệm hóa thích ứng với biến đổi khí hậu như một quá trình phát triển xã hội, trong đó mục tiêu không chỉ là giảm thiểu tổn thất do rủi ro khí hậu, mà còn là củng cố khả năng tự tổ chức, học hỏi và phục hồi của cộng đồng trong dài hạn. Cách tiếp cận này đồng thời tạo cơ sở để kết nối thích ứng với biến đổi khí hậu với các mục tiêu rộng hơn của phát triển bền vững và công bằng xã hội, tạo cơ sở để thảo luận mối liên hệ giữa cách tiếp cận tâm lý - xã hội với các bối cảnh chính sách cụ thể, trong đó có Việt Nam.

3. Thảo luận mối liên hệ giữa khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội với một số định hướng, chiến lược và chính sách quốc gia về phát triển bền vững và thích ứng với biến đổi khí hậu ở Việt Nam

Trong các văn bản chiến lược của Việt Nam thời gian qua, thích ứng với biến đổi khí hậu được xác định là một nội dung quan trọng trong tiến trình phát triển bền vững. Quyết định số 622/QĐ-TTg ngày 10/5/2017 của Thủ tướng Chính phủ ban hành Kế hoạch hành động quốc gia thực hiện Chương trình nghị sự 2030 vì sự phát triển bền vững đã nhấn mạnh yêu cầu lồng ghép các mục tiêu phát triển bền vững, bao gồm các nội dung liên quan đến biến đổi khí hậu, vào các chiến lược, quy hoạch và kế hoạch phát triển ở các cấp. Văn bản này đồng thời đề cao vai trò tham gia của các chủ thể xã hội, trong đó có cộng đồng địa phương, trong quá trình thực hiện các mục tiêu phát triển bền vững, qua đó thể hiện sự thừa nhận cộng đồng như một tác nhân quan trọng của tiến trình phát triển và thích ứng.

Tiếp nối định hướng đó, Chiến lược quốc gia về biến đổi khí hậu giai đoạn đến năm 2050 được phê duyệt tại Quyết định số 896/QĐ-TTg ngày 26/7/2022 xác định mục tiêu tăng cường năng lực thích ứng, giảm tính dễ bị tổn thương và nâng cao khả năng chống chịu của các hệ thống tự nhiên – xã hội trước tác động của biến đổi khí hậu. Chiến lược này tập trung chủ yếu vào các nhóm giải pháp về thể chế, quản lý, quy hoạch và hạ tầng, đồng thời đề cập đến yêu cầu nâng cao nhận thức và sự tham gia của cộng đồng trong quá trình thích ứng. Tuy nhiên, trong các nội dung trình bày của chiến lược, các yếu tố liên quan đến nhận thức rủi ro, động lực hành động hay các quá trình tâm lý - xã hội của cộng

đồng mới được nêu ở mức định hướng chung, chưa được cụ thể hóa như những cấu phần phân tích trung tâm trong việc hình thành năng lực thích ứng bền vững.

Khi đối chiếu các định hướng và chiến lược chính sách nêu trên với khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội được đề xuất trong bài viết, có thể nhận thấy một điểm tương đồng quan trọng là cả hai đều thừa nhận vai trò của cộng đồng trong quá trình thích ứng với biến đổi khí hậu. Tuy nhiên, trong khi các chính sách quốc gia của Việt Nam chủ yếu tiếp cận thích ứng từ góc độ thể chế, kỹ thuật và quản lý nhằm giảm thiểu rủi ro và tổn thương, thì khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội nhấn mạnh rằng năng lực thích ứng của cộng đồng còn được định hình bởi các yếu tố tâm lý và xã hội, như nhận thức rủi ro, cảm giác làm chủ, vốn xã hội và năng lực hành động tập thể. Các yếu tố này giữ vai trò trung gian quan trọng trong việc chuyển hóa các định hướng và giải pháp chính sách ở cấp vĩ mô thành các thực hành thích ứng cụ thể, ổn định và bền vững ở cấp cộng đồng.

Những luận điểm phân tích ở phần trên phù hợp với các nghiên cứu học thuật cho rằng năng lực thích ứng không thể được hiểu đơn thuần như kết quả của việc cung cấp nguồn lực vật chất hay khuôn khổ chính sách, mà phụ thuộc đáng kể vào các điều kiện xã hội và tâm lý chi phối cách cộng đồng tiếp nhận, diễn giải và thực hành các can thiệp thích ứng (Adger, 2003; Norris và cs., 2008). Báo cáo của IPCC cũng nhấn mạnh rằng các chiến lược thích ứng bền vững cần xem xét đầy đủ các yếu tố xã hội, văn hóa và tâm lý, đặc biệt trong bối cảnh các quốc gia đang phát triển, nơi cộng đồng địa phương thường đóng vai trò tuyến đầu trong việc ứng phó với các tác động của biến đổi khí hậu (IPCC, 2022).

Trên cơ sở đó, khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội được đề xuất trong bài viết có thể được xem như một nền tảng phân tích bổ trợ nhằm làm rõ và hoàn thiện cách hiểu về thích ứng với biến đổi khí hậu trong bối cảnh Việt Nam. Việc gắn kết khung lý luận với các định hướng và chiến lược chính sách hiện hành không hàm ý áp dụng trực tiếp hay thay thế các tiếp cận chính sách, mà nhằm làm rõ các cơ chế trung gian tâm lý - xã hội thông qua đó các chính sách và chiến lược ở cấp vĩ mô có thể được

chuyển hóa thành năng lực thích ứng thực chất ở cấp cộng đồng.

4. Hàm ý lý luận và định hướng phát triển nghiên cứu

Trên cơ sở khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội đã được xây dựng và thảo luận ở các mục trước, có thể rút ra một số hàm ý quan trọng đối với nghiên cứu phát triển bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu trong bối cảnh Việt Nam.

Thứ nhất, khung lý luận này góp phần tái cấu trúc cách hiểu về năng lực thích ứng cộng đồng. Thay vì xem năng lực thích ứng chủ yếu là kết quả của việc tăng cường nguồn lực vật chất hoặc hoàn thiện cơ chế chính sách, cách tiếp cận tích hợp nhấn mạnh rằng năng lực thích ứng được hình thành thông qua các cơ chế trung gian về tâm lý - xã hội. Các yếu tố như nhận thức rủi ro, cảm giác làm chủ, động lực hành động, vốn xã hội và khả năng hành động tập thể không tồn tại tách biệt, mà tương tác lẫn nhau trong những bối cảnh cụ thể. Việc đặt các cơ chế trung gian này vào trung tâm phân tích giúp làm rõ quá trình chuyển hóa từ chính sách và nguồn lực bên ngoài thành hành vi thích ứng bền vững ở cấp cộng đồng.

Thứ hai, khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội góp phần củng cố nền tảng liên ngành trong nghiên cứu phát triển bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu. Nếu các tiếp cận trước đây thường thiên về kỹ thuật, quản trị hoặc hành vi cá nhân riêng lẻ, thì cách tiếp cận được đề xuất cho phép phân tích đồng thời các cấp độ cá nhân, cộng đồng và cấu trúc xã hội trong một chỉnh thể thống nhất. Điều này có ý nghĩa đặc biệt trong bối cảnh Việt Nam, nơi các yếu tố như quan hệ xã hội, niềm tin cộng đồng, mức độ tham gia tập thể và điều kiện thể chế địa phương có thể ảnh hưởng trực tiếp đến khả năng duy trì các thực hành thích ứng trong dài hạn.

Thứ ba, từ góc độ phương pháp luận, khung lý luận này tạo cơ sở cho việc thiết kế các nghiên cứu thực nghiệm theo hướng đa cấp. Các nghiên cứu tiếp theo có thể tập trung kiểm định mối quan hệ giữa các yếu tố tâm lý cá nhân, các nguồn lực xã hội, cộng đồng và các điều kiện thể chế trong việc hình thành năng lực thích ứng cụ thể. Việc đo lường năng lực thích ứng chủ quan, mức độ vốn xã hội, mức độ tham gia cộng đồng và các chỉ báo về công bằng xã hội tại các khu

vực chịu tác động mạnh của biến đổi khí hậu sẽ giúp làm rõ hơn các cơ chế chuyển hóa giữa chính sách, nhận thức và hành động thực tiễn.

Cuối cùng, khung phân tích tích hợp tâm lý - xã hội có thể được sử dụng như một công cụ phân tư lý luận trong việc xem xét và đánh giá các chương trình, chính sách thích ứng hiện hành. Thay vì chỉ đánh giá hiệu quả ở cấp độ đầu ra vật chất, cách tiếp cận này cho phép phân tích sâu hơn về mức độ tăng cường năng lực cộng đồng, sự bền vững của hành động tập thể và khả năng tự tổ chức trong dài hạn. Tuy nhiên, việc nhấn mạnh các yếu tố tâm lý - xã hội không đồng nghĩa với việc giảm lược trách nhiệm thích ứng về phía cá nhân hay cộng đồng, mà cần được đặt trong mối quan hệ với các điều kiện cấu trúc và bất bình đẳng xã hội cụ thể.

KẾT LUẬN

Bài viết đã tiếp cận phát triển bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu từ góc độ liên ngành, trên cơ sở tích hợp các tiếp cận của tâm lý học môi trường, tâm lý học cộng đồng và công tác xã hội. Thông qua việc phân tích các giới hạn của những tiếp cận thiên về kỹ thuật và quản trị, bài viết đã đề xuất một khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội nhằm làm rõ các cơ chế hình thành năng lực thích ứng cộng đồng như một quá trình tương tác đa tầng giữa cá nhân, cộng đồng và cấu trúc thể chế.

Khung lý luận được đề xuất không chỉ dừng lại ở việc bổ sung thêm các yếu tố tâm lý vào phân tích thích ứng, mà hướng tới việc tái khái niệm hóa năng lực thích ứng như một quá trình phát triển xã hội. Trong quá trình đó, các yếu tố như nhận thức rủi ro, cảm giác làm chủ, vốn xã hội và hành động tập thể giữ vai trò trung gian trong việc chuyển hóa các định hướng và chính sách ở cấp vĩ mô thành các thực hành thích ứng cụ thể và bền vững ở cấp cộng đồng.

Việc đối chiếu khung lý luận này với một số định hướng và chiến lược chính sách của Việt Nam cho thấy mặc dù các văn bản chính sách đã ghi nhận vai trò của cộng đồng và yêu cầu nâng cao nhận thức, song các cơ chế tâm lý - xã hội trung gian trong quá trình hình thành năng lực thích ứng chưa được phân tích một cách hệ thống. Do đó, khung lý luận tích hợp tâm lý - xã hội có thể được xem như một nền tảng phân tích bổ trợ, góp phần làm rõ hơn mối quan hệ giữa

thích ứng với biến đổi khí hậu và phát triển bền vững trong bối cảnh Việt Nam.

Tuy nhiên, với đặc thù của một nghiên cứu mang tính lý luận, bài viết chưa tiến hành kiểm định thực nghiệm các mối quan hệ được đề xuất trong khung phân tích. Các lập luận chủ yếu dựa trên tổng hợp và tích hợp tài liệu khoa học đã công bố, vì vậy cần được tiếp tục kiểm chứng thông qua các nghiên cứu thực địa và khảo sát thực nghiệm trong tương lai. Việc triển khai các nghiên cứu đa cấp tại các cộng đồng chịu rủi ro khí hậu cao sẽ góp phần củng cố cơ sở thực nghiệm cho cách tiếp cận tích hợp tâm lý - xã hội, đồng thời làm rõ hơn các điều kiện cụ thể để chuyển hóa chính sách thành năng lực thích ứng bền vững ở cấp cộng đồng.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Adger, W. N. (2003). Social capital, collective action, and adaptation to climate change. *Economic Geography*, 79(4), 387–404. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2003.tb00220.x>
- Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change*, 16(3), 268–281. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006>
- Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2015). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 254–269. <https://doi.org/10.1177/0002764214550299>
- Alston, M. (2015). Social work, climate change and global cooperation. *International Social Work*, 58(3), 355–368. <https://doi.org/10.1177/0020872814556824>
- Cinner, J. E., & Barnes, M. L. (2019). Social dimensions of resilience in social-ecological systems. *One Earth*, 1(1), 51–56. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2019.08.003>
- Dominelli, L. (2012). *Green social work: From environmental crises to environmental justice*. Polity Press. ISBN 9780745654003.
- Grothmann, T., & Patt, A. (2005). Adaptive capacity and human cognition: The process of individual adaptation to climate change. *Global Environmental Change*, 15(3), 199–213. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2005.01.002>
- IPCC. (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009325844>
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(1), 1–17. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01067.x>
- Van Valkengoed, A. M., & Steg, L. (2019). Meta-analyses of factors motivating climate change adaptation behaviour. *Nature Climate Change*, 9, 158–163. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0371-y>